

Ο πρώτος και προφανέστερος δρόμος είναι το επιχείρημα από την κίνηση. Είναι βέβαιο, και πρόδηλο στις αισθήσεις, ότι σε αυτόν τον κόσμο μερικά πράγματα βρίσκονται σε κίνηση (ή αλλαγή). Οτιδήποτε τώρα βρίσκεται σε κίνηση (ή σε κατάσταση αλλαγής) τίθεται σε κίνηση από κάτι άλλο. Γιατί τίποτα δεν (αρχίζει να) κινείται (αλλάζει) παρά μόνο στο βαθμό που είναι δυνάμει αυτό προς το οποίο κινείται (αλλάζει) ¹. Αντίθετα κάποιο πράγμα κινεί (θέτει σε κίνηση) κάτι άλλο [ΣτΜ με άλλα λόγια είναι το κινούν σε αντίθεση με το κινούμενο] στο βαθμό που είναι ενεργεία. Γιατί η κίνηση (αλλαγή) δεν είναι τίποτα άλλο παρά η μετάβαση κάποιου πράγματος από το δυνάμει στο ενεργεία [ΣτΜ από την απλή δηλαδή δυνατότητα του πράγματος να βρίσκεται σε μια κατάσταση στην πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας]. Αλλά τίποτα δεν μπορεί να μεταβεί από το δυνάμει στο ενεργεία παρά μόνο μέσω κάτι άλλου το οποίο είναι ενεργεία. Έτσι αυτό που είναι ενεργεία θερμό, όπως η φωτιά, κάνει το ξύλο, που είναι απλώς δυνάμει θερμό, να γίνει ενεργεία θερμό, και με αυτόν τον τρόπο το κινεί και το αλλάζει. Είναι όμως αδύνατον το ίδιο πράγμα θεωρούμενο από την ίδια άποψη να είναι ταυτόχρονα δυνάμει και ενεργεία. Αυτό μπορεί να συμβεί μόνο εάν θεωρηθεί από διαφορετικές απόψεις. Για παράδειγμα, αυτό που είναι ενεργεία θερμό δεν μπορεί ταυτόχρονα να είναι δυνάμει θερμό, μπορεί όμως να είναι δυνάμει ψυχρό. Είναι επομένως αδύνατον ένα πράγμα **θεωρούμενο από την ίδια άποψη και εξεταζόμενο με τον ίδιο τρόπο** να είναι κινούν και κινούμενο, δηλαδή να κινεί τον ίδιο του τον εαυτό. Επομένως, οτιδήποτε βρίσκεται σε κίνηση πρέπει να κινείται από κάτι άλλο. Και εάν αυτό που προκαλεί την κίνηση του πρώτου βρίσκεται το ίδιο σε κίνηση, θα πρέπει και αυτό να κινείται από κάποιο τρίτο, και αυτό το τελευταίο από κάποιο τέταρτο. Αλλά αυτό δεν μπορεί να πάει επ' άπειρον, καθώς τότε δεν θα υπήρχε το πρώτο κινούν και κατά συνέπεια ούτε κάποιο άλλο κινούν. Γιατί τα ενδιάμεσα κινούντα δεν μπορούν να κινήσουν τίποτα εκτός και εάν τα ίδια τεθούν σε κίνηση από το πρώτο κινούν, με τον ίδιο τρόπο που το ραβδί δεν μπορεί να θέσει σε κίνηση κάτι άλλο εκτός και εάν το ίδιο κινήσει από το χέρι που το κρατά. Είναι επομένως αναγκαίο να φτάσουμε στο πρώτο κινούν, το οποίο δεν τίθεται σε κίνηση από τίποτα άλλο. Και αυτό όλοι μας το αντιλαμβανόμαστε ως Θεό.

Ο δεύτερος δρόμος είναι το επιχείρημα από την φύση του ποιητικού αιτίου. Στον αισθητό κόσμο διαπιστώνουμε ότι υπάρχει μια σειρά ποιητικών αιτίων. Δεν μπορούμε ωστόσο να βρούμε, ούτε είναι άλλωστε δυνατό, κάποιο πράγμα που είναι το ποιητικό αίτιο του εαυτού του, γιατί σε αυτήν την περίπτωση θα προηγείτο από τον ίδιο του τον εαυτό, πράγμα που είναι άτοπο. Τώρα δεν είναι δυνατόν τα ποιητικά αίτια να προχωρούν επ' άπειρον, γιατί στην διάταξη όλων των αιτίων αυτών το πρώτο είναι η αιτία των ενδιάμεσων, και τα ενδιάμεσα η αιτία των τελευταίων, είτε τα ενδιάμεσα είναι πολλά είτε μόνον ένα. Εάν όμως αφαιρεθεί η αιτία έχει αφαιρεθεί και το αποτέλεσμα. Επομένως εάν δεν υπήρχε κάποια αρχικό (πρώτο) αίτιο μεταξύ των ποιητικών αιτίων, δεν θα υπήρχε ούτε τελευταίο ούτε ενδιάμεσα. Αλλά εάν η διάταξη των ποιητικών αιτίων έβαινε επ' άπειρον, κανένα δεν θα ήταν το πρώτο. Ούτε θα υπήρχε έτσι κάποιο τελευταίο αποτέλεσμα, ούτε ενδιάμεσα ποιητικά αίτια. Και αυτό είναι εμφανώς λάθος. Επομένως είναι αναγκαίο να δεχτούμε κάποιο πρώτο ποιητικό αίτιο, το οποίο όλοι ονομάζουμε Θεό.

Ο τρίτος δρόμος αρχίζει από την διαπίστωση της δυνατότητας και της αναγκαιότητας (της ύπαρξης των πραγμάτων) και προχωρά ως εξής: Βρίσκουμε στην

¹ Δηλαδή αυτό που αρχίζει να κινείται ή να αλλάζει βρίσκεται ήδη δυνάμει στην κατάσταση που θα βρεθεί ενεργεία όταν ολοκληρωθεί η κίνηση ή η αλλαγή του. Προς αυτήν την κατάσταση κατευθύνεται ενώ κινείται ή αλλάζει. Στο λατινικό κείμενο διαβάζουμε *Nihil enim movetur, nisi secundum quod est in potentia ad illud ad quod movetur*

φύση πράγματα που είναι δυνατόν να υπάρχουν και να μην υπάρχουν, καθώς γεννιούνται και φθείρονται και κατά συνέπεια μπορούν να υπάρχουν και να μην υπάρχουν. Αλλά είναι αδύνατον όλα όσα υπάρχουν πάντοτε να υπάρχουν, γιατί ό,τι είναι δυνατόν να μην υπάρχει δεν υπάρχει κάποια χρονική στιγμή. Επομένως, εάν κάθε πράγμα είναι δυνατόν να μην υπάρχει, κάποια χρονική στιγμή δεν υπήρχε τίποτα². Και εάν αυτό ήταν αλήθεια, ακόμη και τώρα δεν θα υπήρχε τίποτα., καθώς ό,τι δεν υπάρχει έρχεται στην ύπαρξη μόνον μέσω κάποιου πράγματος που ήδη υπάρχει. Εάν λοιπόν σε κάποια στιγμή δεν υπήρχε τίποτα, θα ήταν αδύνατον για ο,τιδήποτε να αρχίσει να υπάρχει. Έτσι ακόμη και τώρα δεν θα υπήρχε τίποτα – πράγμα καταφανώς ψευδές. Δεν μπορεί άρα όλα τα όντα να είναι **(απλώς)** δυνατά, αλλά πρέπει να υπάρχει κάτι η ύπαρξη του οποίου είναι αναγκαία. Αλλά κάθε αναγκαίο όν είτε έχει την αναγκαιότητά του εξαιτίας κάποιου άλλου (αναγκαίου όντος) είτε όχι.. Είναι όμως αδύνατον η σειρά των αναγκαίων όντων που οφείλουν την αναγκαιότητά τους σε κάτι άλλο να εκτείνεται επ' άπειρον, όπως έχει ήδη αποδειχθεί στην περίπτωση των ποιητικών αιτίων. Επομένως, είμαστε υποχρεωμένοι να δεχτούμε την ύπαρξη κάποιου πράγματος που έχει την αναγκαιότητά του από μόνο του, και δεν την λαμβάνει από κάτι άλλο, αλλά αντιθέτως η αναγκαιότητα όλων των άλλων οφείλεται σε αυτό. Είναι αυτό που όλοι οι άνθρωποι αποκαλούν Θεό.

Ο τέταρτος δρόμος είναι το επιχείρημα από τις διαβαθμίσεις που βρίσκουμε στα πράγματα. Ανάμεσα στα πράγματα συναντά κανείς κάποια περισσότερο και κάποια λιγότερο αγαθά, αληθή, ευγενή, και το ίδιο για άλλες παρόμοιες ιδιότητες. Αλλά το «περισσότερο» και το «λιγότερο» αποδίδεται σε διαφορετικά πράγματα στο βαθμό που αυτά προσεγγίζουν με τους διαφορετικούς τους τρόπους κάτι που είναι μέγιστο (κάτι δηλαδή που διαθέτει την σχετική ιδιότητα στο έπακρο), έτσι όπως θερμότερο λέγεται εκείνο που προσεγγίζει περισσότερο αυτό που είναι θερμό στο μέγιστο βαθμό. Όστε υπάρχει κάτι που είναι το πιο αληθινό, κάποιο που είναι το πιο αγαθό, κάποιο που είναι το πιο ευγενές, και κατά συνέπεια κάτι που «είναι» στον μέγιστο βαθμό. Γιατί όσα είναι μέγιστα ως προς την αλήθεια είναι και μέγιστα ως προς το είναι, όπως έχει γραφεί στα *Μετά τα Φυσικά* II [δηλαδή στο Α Έλαττον βιβλίο των *Μετά των Φυσικών*]³. Τώρα το μέγιστο σε κάθε γένος είναι και η αιτία όλων σε αυτό

² Στο λατινικό κείμενο διαβάζουμε *Si igitur omnia sunt possibilis no esse, aliquando nihil fuit in rebus* η ακριβής μετάφραση του οποίου είναι *εάν κάθε πράγμα είναι δυνατόν να μην υπάρχει, κάποια χρονική στιγμή δεν υπήρχε τίποτα*. Η ερμηνεία ωστόσο αυτή φαίνεται να καθιστά το επιχείρημα του Ακινάτη άκυρο. Για το λόγο αυτό η κλασική μετάφραση από τους Δομηνικανούς μοναχούς της *Summa Theologiae* στα αγγλικά απομακρύνεται κάπως από το κείμενο αποδίδοντας την λατινική πρόταση ως εξής: *Therefore, if everything is possible not to be, then at one time there could have been nothing in existence, εάν κάθε πράγμα είναι δυνατόν να μην υπάρχει, θα μπορούσε κάποια χρονική στιγμή να μην είχε υπάρξει τίποτα*. Ποια προβλήματα δημιουργεί στο επιχείρημα η πρώτη ερμηνεία και πώς το βοηθάει, εάν πράγματι το βοηθάει, η δεύτερη;

³ Στο 993 b 26-31 των *Μετά των Φυσικών*. Όστε και ἀληθέστατον τό τοῖς ὑστέροις αἴτιον του ἀληθέσιν εἶναι. Διό τὰς τῶν ἀεί ὄντων ἀρχάς ἀναγκαῖον ἀεί εἶναι ἀληθεστάτας (οὐ γάρ ποτέ ἀληθεῖς, οὐδ' ἐκείναις αἰτιόν τί ἐστί του εἶναι, ἀλλ' ἐκείναι τοῖς ἄλλοις), ὡσθ' ἕκαστον ὡς ἔχει του εἶναι, οὕτω καί τῆς ἀληθείας.

το γένος. Για παράδειγμα, η φωτιά που είναι το μέγιστο του θερμού είναι και η αιτία όλων των θερμών, όπως λέγεται στο ίδιο βιβλίο⁴. Επομένως υπάρχει κάτι που είναι για όλα τα όντα η αιτία του είναι, της αγαθότητας και κάθε άλλης από τις τελειότητές τους. Αυτήν την αιτία την αποκαλούμε Θεό.

Ο πέμπτος δρόμος εκκινεί από την διακυβέρνηση του κόσμου. Βλέπουμε ότι πράγματα που δεν διαθέτουν νόηση, όπως τα φυσικά σώματα, ενεργούν (τείνοντας) προς έναν σκοπό. Αυτό είναι προφανές από το γεγονός ότι ενεργούν πάντοτε, ή σχεδόν πάντοτε, με τον ίδιο τρόπο, ώστε να πετύχουν το βέλτιστο αποτέλεσμα. Από αυτό γίνεται φανερό ότι επιτυγχάνουν το σκόπο τους όχι τυχαία αλλά κατόπιν σχεδίου. Τώρα ό,τι δεν διαθέτει νόηση δεν μπορεί να κατευθυνθεί προς τον σκοπό του παρά μόνο καθοδηγούμενο από κάποιο όν προικισμένο με γνώση και νόηση, όπως το βέλος (κατευθύνεται στον στόχο του) από τον τοξότη. Επομένως υπάρχει κάποιο ον με νόηση από το οποίο όλα τα φυσικά πράγματα κατευθύνονται προς τον σκοπό τους. Και αυτό είναι το ον που όλοι μας αποκαλούμε Θεό.